

ПРОФЕСОНАЛІЗМ ЯК ВИЩІЙ ПРОЯВ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Тенденції розвитку України в руслі демократизації та гуманізації держави зумовили необхідність розгортання інноваційних процесів у системі освіти, які характеризуються розробкою і здійсненням нових концепцій, наукових принципів, підходів до освіти, модернізацією змісту, форм і методів їх реалізації, тому керівник навчального закладу повинен постійно професійно зростати. Сучасний керівник закладу освіти повинен мати належну теоретичну і практичну підготовку, бачення педагогічних проблем, творчу фантазію; вміти у своїй діяльності поєднувати педагогічну практику і науку; впроваджувати інновації. Крім цього, утвердження незалежності України, орієнтація на ринкову економіку, виникнення приватної форми власності, поява конкуренції суттєво змінили зміст, структуру, форми, методи та засоби навчання, виховання та управління. Таке докорінне реформування освіти вимагає якісної високотехнологічної підготовки керівника навчального закладу.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні перед суспільством постає проблема підготовки кваліфікованих спеціалістів, таких, які можуть ефективно виконувати свої обов'язки, дотримуватись норм і правил організації. Сьогодні, кваліфікація визначається, як сукупність властивостей працівника, що характеризують об'єм його професійних знань та трудових навичок, якими він повинен володіти для трудової діяльності на конкретному робочому місці. Кваліфікація відображає рівень професійної підготовки працівника та його готовності до праці високої якості при нормальних витратах енергії [6: 107]. У свою чергу, в основі кваліфікації лежать професійні знання, які є основою професійної культури особистості, а якісною характеристикою професійної культури є професіоналізм.

Метою статті є удосконалення теоретично-наукових засад розуміння професіоналізму керівників загальноосвітніх навчальних закладів та визначення зв'язку між професіоналізмом і професійною культурою.

Проблему формування професійної культури спеціалістів різних професій досліджують Н. Багдасар'ян, В. Белоліпецький, Є. Бондаревська, О. Віханський, Я. Войтальянова, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, Л. Наумов, В. Сластьонін, Т. Сорочан, А. Фойль, а з'ясування сутності та змісту професіоналізму було предметом наукових праць О. Бандурки, В. Бакуменка, В. Белоліпецького, С.Бублика, В.Венедіктова, І.Голосніченка, А.Ємельянова, М. Іншина, А. Маркової, В. Медведєва, В. Плішкіна, В. Посметного, В. Соболева та інших вчених.

Поняття "професійна культура", зазначає В. Белоліпецький [1: 108], не є простим механічним поєднанням понять "професіоналізм" та "культура". Це синтез, органічний сплав, який створює нове суспільне явище, де відбувається зустріч високої майстерності із загальною культурою людини.

Професіоналізм і культура зустрічаються на "полі" діяльності і відносин, і на цьому "грунті" народжується новий соціальний феномен, який має назву "професійна культура".

Професіоналізм та професійна культура не надаються людині природно, вони також не можуть бути отримані на практиці, з безпосереднього досвіду або ж шляхом "чистого" навчання, тобто засобами вивчення якого-небудь предмету поза його практичним вживанням. Для того щоб стати професіоналом, необхідно не тільки навчитися своєї діяльності, але й оволодіти професією практично [1: 110].

Професійна культура проявляється, у першу чергу, у розумінні сутності своєї професії, умінні застосувати різні методи та форми управління, здатності передавати свої знання, виконувати роботу свідомо, творчо, не шаблонно. Професійна культура розкривається в умінні передбачати результати своєї діяльності, в її прогнозуванні, здатності відтворити і висловити загальнонаціональні інтереси, бачити перспективу їх розвитку [1: 111]. Отже, можна вважати, що професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу – це ступінь оволодіння ним знаннями, способами та методами управлінської діяльності й використання їх на практиці.

Аналізуючи сутність професійної культури спеціаліста, ряд учених (В. Белоліпецький, Я. Войтальянова, В. Ігнатов та інші) звертають увагу на загальну культуру, професійну майстерність, творчу реалізацію, професійну компетентність, ефективне використання засобів і методів для досягнення цілей, раціональність, можливість передбачення результатів праці, культуру спілкування, професійну етику, тобто професійна культура може існувати при сукупності всіх цих компонентів, а її ефективне використання на практиці зумовлюється наявністю професіоналізму.

Проблема професіоналізму, як визначальної категорії професійної підготовки та умов, що його забезпечують, має велике значення для існування і розвитку суспільства. Особливої ваги це набуває при аналізі діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Керівник є носієм професійної культури, тому рівень його професіоналізму визначається, по суті, рівнем зрілості професійної культури.

А. Маркова [4: 34] визначає професіоналізм людини "не тільки як досягнення ним високих результатів, не тільки продуктивність праці, але й неодмінно наявність психологічних компонентів – внутрішнього відношення людини до праці, стан його психічних якостей", а психологія характеризує це поняття, як інтегральну характеристику людини, яка передбачає наявність високого рівня здійснення його професійної діяльності та життєву зрілість його особистості. На думку Е. Зеєра, професіоналізм – це інтегральна якість суб'єкта праці, що характеризує продуктивне виконання професійних задач, обумовлене творчою самодіяльністю та високим рівнем професійної самоактуалізації.

У своїх працях Т. Сорочан визначила, що професіоналізм керівника загальноосвітнього навчального закладу – це сукупність компетенцій, які формуються в післядипломній педагогічній освіті й дозволяють суб'єктові (керівнику школи) професійно здійснювати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об'єкта управління, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань [5: 171]. До цих компетенцій учений відносить: функціональну (це відтворення традиційного для школи управлінського циклу, володіння вміннями здійснювати управлінські функції), соціально-педагогічну (управління школою як соціальною системою), соціально-економічну (управління школою в умовах ринкових відносин, оволодіння менеджментом і маркетингом в освіті), інноваційну

(спрямованість на розвиток педагогічної системи школи шляхом опанування інновацій), фасилітативну (спрямування творчої діяльності педагогів на створення оригінальної освітньої практики).

Отже, поєднуючи ці визначення ми можемо сказати, що професіоналізм є якісною характеристикою та результатом організаційної та цілеспрямованої професійної діяльності, що передбачає формування особистості, здатної компетентно, продуктивно вирішувати соціальні, професійні і особистісні завдання. Професіоналізм характеризує особистісні та соціальні можливості керівника, його здатність вибирати оптимальні та відповідні конкретній ситуації способи діяльності, він заснований на високій кваліфікації а також майстерності особистості.

Існує дві сфери професіоналізму: *мотиваційна* (мотиви, що спонукають людину, який смисл супроводжує її у своїй професійній діяльності, яких цілей намагається досягти, наскільки вона задоволена своєю працею та ін.) та *операційна* (якими прийомами людина досягає поставленої мети, які технології використовує, які засоби або знання, операції мислення, здібності застосовує) [4: 40].

Розглянувши ці сторони професіоналізму людини, ми можемо зробити висновок, що вони притаманні також і професіоналізму керівника загальноосвітнього навчального закладу. Умовно ми будемо їх характеризувати як внутрішній та зовнішній боки професіоналізму керівника. Внутрішній бік професіоналізму – це професіоналізм особистості керівника, а зовнішній – професіоналізм його діяльності. З цього приводу Н. Глуханюк зазначає, що під професіоналізмом діяльності розуміється якісна характеристика суб'єкта діяльності, яка відображає високу професійну кваліфікацію та компетентність, різноманітність ефективних професійних вмій та навичок, володіння сучасними алгоритмами та способами вирішення професійних задач, що дозволяє здійснювати діяльність з високою продуктивністю. Під професіоналізмом особистості розуміється якісна характеристика суб'єктів праці, що відображають високий рівень розвитку професійної культури, особистісно-ділових якостей, акмеологічних складових професіоналізму, мотиваційну сферу та ціннісні орієнтації, що спрямовані на прогресивний розвиток спеціаліста [3].

У свою чергу, Я. Войтальянова [2: 28] виділяє такі ж сторони професійної культури, вона говорить: "професійна культура керівника визначає найбільш пріоритетні засоби виконання професійної діяльності, відображає його гуманістичну спрямованість і виявляється у внутрішньому (культура мислення, емоційна культура, культура рефлексії) та зовнішньому (культура спілкування, культура виявлення емоцій, культура поведінки, культура професійної діяльності, культура зовнішнього вигляду) планах, що визначають відношення спеціаліста до професійної діяльності на основі усвідомлення її значення як державної, суспільної, особистісної цінності".

Беручи до уваги як сформовані ці дві сторони професійної культури та професіоналізм керівника загальноосвітнього навчального закладу, як він проходить визначений шлях, А. Макарова [4: 54] виділила рівні професіоналізму: допрофесіоналізм (керівник-новачок, який ще не оволодів нормами та правилами професії), професіоналізм (керівник-професіонал засвоює норми і правила професії, виконує роботу за зразком, інструкцією), суперпрофесіоналізм (керівник-новатор діє творчо, долає опір, ставить нові завдання), непрофесіоналізм (у керівника наявні деформації в його становленні, він виконує неефективну діяльність, яка не відповідає нормам), післяпрофесіоналізм (керівник стає "професіоналом в минулому", радником, наставником, експертом).

Перехід від одного рівня професіоналізму до іншого та рух усередині рівнів проходить у більшості керівників загальноосвітніх навчальних закладів як послідовне оволодіння етапами на шляху до професіоналізму. Якщо в керівника змінюється рівень професіоналізму, то змінюється й рівень його професійної культури.

Професіоналізм дає можливість досягнути значних якісних та кількісних результатів праці при менших витратах фізичних і розумових сил на основі використання раціональних засобів виконання завдань. Професіоналізм керівника виявляється в систематичному підвищенні кваліфікації, творчій активності, здатності продуктивно задовольняти вимоги суспільного виробництва та культури, що зростають.

Аналіз результатів дослідження взаємозв'язку професійної культури і професіоналізму особистості керівника загальноосвітнього навчального закладу дає нам можливість стверджувати, що професіоналізм відображає якісний прояв професійної культури в процесі управлінської діяльності керівника та проявляється як готовність усвідомлювати і здібність переосмислювати свій особистий та професійний досвід, а потім на цій основі досягати високої ефективності діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белоліпецький В.К., Павлова Л.Г.* Етика и культура управления: учеб.-практич. пособ. / В.К. Белоліпецький, Л.Г.Павлова. – М.: ИКЦ "Март", 2004. – 384с.
2. *Войтальянова Я.И.* Формирование профессиональной культуры будущего менеджера в процессе его профессиональной подготовки: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Янина Иосифовна Войтальянова. – Москва: РГБ, 2007.
3. *Глуханюк Н.С.* Психология профессионализации педагога: монография. 2-е изд., перераб. и допол. / Н.С. Глуханюк. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2005. – 260 с.
4. *Маркова А.К.* Психология профессионализма / А.К.Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 308 с.
5. *Сорочан Т.М.* Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія / Т.М. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
6. *Шаталова Н.И.* "Квалификация" // Социология труда. Теоретико-прикладной толковый словарь / Шаталова Н.И. (Отв. ред. В.А. Ядов). – СПб.: Наука, 2006.

Подано до редакції 21.08.09.

РЕЗЮМЕ

В статті розкривається зміст понять "професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу" та

"професіоналізм керівника загальноосвітнього навчального закладу", характеризуються складові, рівні та типи професіоналізму керівника загальноосвітнього навчального закладу, аналізується взаємозв'язок професіоналізму та професійної культури директора школи.

Ключові слова: професіоналізм, професійна культура, професіоналізм керівника загальноосвітнього навчального закладу, професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу.

О.В. Лебедь

**ПРОФЕССИОНАЛИЗМ КАК ВЫСШЕЕ ПРОЯВЛЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ
РУКОВОДИТЕЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ
РЕЗЮМЕ**

В статье раскрывается содержание понятий "профессиональная культура руководителя общеобразовательного учебного заведения" и "профессионализм руководителя общеобразовательного учебного заведения"; характеризуются составляющие, уровни и типы профессионализма руководителя общеобразовательного учебного заведения; анализируется взаимосвязь профессионализма и профессиональной культуры директора школы.

Ключевые слова: профессионализм, профессиональная культура, профессионализм руководителя общеобразовательного учебного учреждения, профессиональная культура руководителя общеобразовательного учебного учреждения.

O.V. Lebed

**PROFESSIONALISM AS THE HIGHEST DISPLAY OF PROFESSIONAL CULTURE OF THE LEADER OF
COMPREHENSIVE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
SUMMARY**

The article presents the essence of the concepts "professional culture of the leader of comprehensive educational establishment" and "professionalism of the leader of comprehensive educational establishment"; characterizes constituents, levels and types of professionalism of the leader of general comprehensive establishment; analyzes intercommunication between head master's professionalism and professional culture.

Keywords: professionalism, professional culture, professionalism of the leader of comprehensive educational establishment, professional culture of the leader of comprehensive educational establishment.
